

Національна академія педагогічних наук України
Інститут проблем виховання

ТКАЧУК ІРИНА ІВАНІВНА

УДК 373.5.048:331.548

**ФОРМУВАННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ СПРЯМОВАНOSTІ
НА МАЙБУТНІЙ ПРОФЕСІЙНИЙ УСПІХ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем виховання НАПН України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Мельник Олександр Васильович,
Інститут проблем виховання НАПН України,
заступник директора з наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Пустовіт Григорій Петрович,
Національна академія педагогічних наук України,
вчений секретар Відділення загальної педагогіки
та філософії освіти;

кандидат психологічних наук, доцент
Галузяк Василь Михайлович,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
доцент кафедри педагогіки і професійної освіти.

Захист відбудеться “28” грудня 2016 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. Берлінського, 9, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті та в науковій частині Інституту проблем виховання НАПН України за адресою (04060, м. Київ, вул. Берлінського, 9).

Автореферат розіслано “25” листопада 2016 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. А. Комаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні соціально-економічні процеси в Україні істотно впливають на спосіб життя і професійну активність особистості. Висока конкуренція на ринку праці, упровадження наукомістких технологій зумовлюють зростання вимог до фахівців у всіх професійних сферах. Це вимагає зміни традиційних підходів підготовки молоді до професійної діяльності, зокрема орієнтування старшокласників на досягнення високих професійних стандартів у процесі вибору майбутньої професії.

Нормативним підґрунтям вирішення зазначеної проблеми є Закони України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Указ Президента України “Про стратегію державної кадрової політики на 2012/2020 роки”, постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення”, розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції державної системи професійної орієнтації населення”, Концепція профільного навчання в старшій школі, Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів та інші документи.

Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійних успіх розкрито у працях вітчизняних та зарубіжних учених (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Дж. Аткинсон, А. Бандура, О. Бодальов, Л. Виготський, Д. Гріндер, Г. Костюк, О. Леонтєв, Д. Макклелланд, В. М'ясищев, Г. Мюррей, К. Роджерс, С. Рубінштейн, Б. Теплов, Р. Фішер). Дослідники розглядають феномен успіху в контексті єдності свідомості і діяльності, передусім як інтеріоризацію заданих у суспільстві цінностей через відповідну рефлексивну діяльність у внутрішні надбання особистості. Ці положення істотно поглиблені І. Бехом, Л. Божович, П. Гальперінім, Д. Ельконінім, В. Давидовим, А. Марковою, Л. Славіною, Х. Хекхаузенем, зокрема стосовно розвитку спрямованості як стійкої системи мотивів, формування яких ґрунтується на віковій специфіці та досвіді життєдіяльності підростаючої особистості.

У педагогічних системах А. Дістервега, Я. Коменського, А. Макаренка, Ж.–Ж. Руссо, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, С. Шацького, К. Ушинського створення ситуації успіху розглядається як джерело активізації діяльності особистості, а переживання нею почуття успіху – як підґрунтя позитивної самооцінки, оптимістичного ставлення до життя, стійкого почуття віри у власні сили, гордості та гідності. Зазначені ідеї розвинено сучасними дослідниками (Л. Канішевська, О. Коберник, С. Коновець, Н. Миропольська, В. Оржеховська, Ж. Петрочко, Г. Пустовіт, Т. Федорченко та інші) у контексті технологічного підходу в різних видах предметно-практичної та соціально значущої діяльності.

У дотичних до обраної проблеми дослідженнях (Д. Закатнов, В. Галузьяк, Л. Гуцан, Є. Климов, В. Лозовецька, О. Мельник, М. Піддячий, Н. Побірченко, Є. Павлютенков, М. Пряжніков, В. Сидоренко, В. Синявський, М. Тищенко, Б. Федоришин та інші) спрямованість старшокласника на майбутній професійних успіх інтерпретується як ціннісно-мотиваційна основа професійного самовизначення

особистості, своєрідна орієнтаційна модель створення успішного проекту власного професійного майбутнього.

Гострота проблеми формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх підтверджується інтенсивним розгортанням практики профільного навчання у старшій школі, яке володіє значним потенціалом для успішного вирішення актуальних для старшого шкільного віку профорієнтаційних проблем у межах навчальних профілів, які презентують відповідні професійні сфери. Водночас, теоретичний аналіз наукових досліджень свідчить про те, що зазначеній проблемі спеціальної уваги не приділялося.

Отже, очевидними є *суперечності* між:

– високим запитом суспільства на ефективних професіоналів, готових і здатних до самостійної успішної діяльності, та традиційною системою професійної орієнтації, в якій старшокласники є пасивними споживачами профорієнтаційних послуг;

– зростанням профорієнтаційного потенціалу профільного навчання в сучасній школі, що потребує посилення уваги педагогів до формування у старшокласників спрямованості на досягнення успіху, і певною неготовністю педагогів досягати цю мету;

– потребою старшокласників реалізувати перехід від уявлення про успішне професійне майбутнє до самостійної профорієнтаційної діяльності та недостатнім методичним забезпеченням цього процесу в сучасній старшій профільній школі.

Актуальність проблеми, необхідність усунення зазначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **“Формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх”**.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складником науково-дослідної теми лабораторії трудового виховання і профорієнтації Інституту проблем виховання НАПН України “Науково-методичне забезпечення професійного самовизначення учнів старших класів в умовах профільного навчання” (державний реєстраційний № 0111U000055). Тема дисертації затверджена вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 5 від 31 травня 2007 року) й узгоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол № 7 від 25 вересня 2007 року).

Мета дослідження – на основі аналізу наукових джерел з проблеми ситуації успіху як джерела активізації діяльності підростаючої особистості теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації.

Завдання дослідження:

1. Шляхом теоретичного аналізу уточнити сутність спрямованості старшокласника на майбутній професійний успіх.

2. Розкрити потенціал професійної орієнтації в загальноосвітньому навчальному закладі (ЗНЗ) щодо спрямованості старшокласника на майбутній професійний успіх.

3. Розробити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх.

4. Обґрунтувати педагогічні умови формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації та здійснити їх експериментальну перевірку.

Об'єкт дослідження – процес професійного самовизначення старшокласників.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації в ЗНЗ.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: концептуальні положення діяльнісного (Д. Ельконін, О. Леонтьєв, В. Давидов, С. Рубінштейн), особистісно орієнтованого (І. Бех, В. Кремень, О. Сухомлинська, Г. Пустовіт та інші) і проектно-технологічного (О. Коберник, М. Корець, В. Сидоренко) підходів у вихованні дитини; концептуальні положення про єдність свідомості і діяльності особистості, діалектику її свідомості, самосвідомості та саморозвитку (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, В. М'ясищев, С. Рубінштейн, К. Платонов); наукові праці з проблеми мотивації досягнення успіху в діяльності (Дж. Аткинсон, М. Батурін, М. Магомед-Емінов, Д. Макклелланд, Х. Хекхаузен), професійного самовизначення особистості (В. Галузяк, А. Маркова, О. Мельник, Є. Климов, В. Сидоренко, В. Синявський, Б. Федоришин та інші) і професійної орієнтації учнівської молоді (Д. Закатнов, Л. Гуцан, Є. Павлютенков, М. Піддячий, М. Пряжніков, В. Сидоренко, М. Тищенко М. Янцур та інші).

Для досягнення мети та реалізації завдань дослідження використано такі методи:

– *теоретичні*: історико-педагогічний і теоретико-методологічний аналіз, систематизація й узагальнення психолого-педагогічних джерел для уточнення понятійного апарату дослідження; порівняння, систематизація і класифікація для визначення критеріїв, показників, рівнів сформованості спрямованості старшокласників на майбутній професійний успіх та обґрунтування педагогічних умов формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації;

– *емпіричні*: анкетування, тестування, бесіди, експертна педагогічна оцінка для виявлення рівнів сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний етапи) для перевірки ефективності педагогічних умов формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації;

– *статистичні*: методи математичної статистики для перевірки отриманих результатів експериментальної роботи; коефіцієнт кореляції К. Пірсона для підтвердження достовірності змін у рівнях сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *вперше* обґрунтовано педагогічні умови формування у старшокласників

спрямованості на майбутній професійний успіх (активізація пізнавально-пошукової сфери старшокласника для узгодження можливостей його когнітивно-особистісного розвитку і соціальної реалізації у визначеній професійній сфері; організація проектно-конструктивної профорієнтаційної діяльності шляхом виконання старшокласниками завдань згідно з визначеним стандартом обраної професії; залучення старшокласників до вирішення профорієнтаційних завдань практичної реалізації емоційно привабливого образу власного професійного успіху; підсилення рефлексивно-регулятивної профорієнтаційної активності старшокласника); розроблено критерії сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх і відповідні показники: узгодженість можливостей особистісного розвитку і соціально заданої реалізації в обраній професійній сфері (знання про професію обраної сфери діяльності, їх стан і перспективи на ринку праці, професійні вимоги; самооцінка можливостей, потреб і професійних пріоритетів; особистісний і соціальний розвиток у майбутній професії), дієвість і стійкість наміру виконувати профорієнтаційну діяльність згідно з нормативно визначеним стандартом (позитивне переживання образу майбутнього професійного успіху; самооцінні переживання діяльності, пов'язаної з обраною професією; наміри реалізувати власний проект успішного професійного майбутнього), сформованість умінь і якостей, необхідних для організації, рефлексії та регуляції власної профорієнтаційної активності (активність у вирішенні актуальних профорієнтаційних завдань; вміння планувати й організовувати діяльність в контексті обраної професії; рефлексія та регуляція власної профорієнтаційної активності); схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх; розкрито потенціал професійної орієнтації в ЗНЗ щодо формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх, який закладено у відповідності змісту навчальних профілів визначеним сферам майбутньої професійної діяльності старшокласників та соціально-професійним стандартам успішної особистості в кожній з них;

– *уточнено* сутність спрямованості старшокласника на майбутній професійний успіх як особистісного утворення в єдності когнітивного, мотиваційного і діяльнісно-результативного складників, які на підставі сформованого образу особистого професійного успіху і наміру його реалізувати в майбутньому задають вектор індивідуальної організації і постійної саморегуляції профорієнтаційної активності;

– *подальшого розвитку набули* зміст, форми та методи професійної орієнтації старшокласників в умовах профільного навчання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні і впровадженні у практику професійної орієнтації загальноосвітніх навчальних закладів курсу “Професійний успіх: стратегія руху”; варіативного модуля “Професійний успіх: проект діяльності” для учнів 10–11 класів (схвалено комісією з трудового навчання і креслення Науково-методичної ради з питань освіти МОН України); варіативного модуля “Професійний успіх: напрями самовдосконалення” (7 практичних робіт для вивчення індивідуальних психологічних особливостей старшокласників і визначення напрямів їх саморозвитку) до програми курсу профорієнтаційного спрямування “Побудова кар’єри” (рекомендовано МОН України

для використання у загальноосвітніх навчальних закладах); робочого зошита для старшокласників до програми “Професійний успіх: стратегія діяльності” та “Щоденника вибору професії”.

Основні положення і висновки дослідження можуть бути використані у профорієнтаційній діяльності педагогами, практичними психологами, соціальними педагогами в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, опорних школах територіальних об'єднань громадян, ресурсних центрах освітніх округів; у діяльності психологічної служби системи освіти України; при розробленні навчально-методичних посібників, програм і методичних рекомендацій для класних керівників, практичних психологів і соціальних педагогів з питань профорієнтаційної роботи зі старшокласниками; під час викладання у вищих педагогічних навчальних закладах курсів “Теорія і методика виховання”, “Педагогіка”, “Методика виховної роботи” і “Методика профорієнтаційної роботи”; у системі післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження **впроваджено** у виховний процес навчальних закладів системи загальної середньої освіти Києво-Святошинської районної державної адміністрації Київської області: Тарасівської загальноосвітньої школи I–III ст., Боярської загальноосвітньої школи I–III ст. № 3, Боярської загальноосвітньої школи I–III ст. № 5, Боярського міжшкільного навчально-виробничого комбінату (довідка № 369 від 19.06.2015 р. і № 7 від 17.06.2015р.); навчальних закладів системи загальної середньої освіти Управління освіти РДА в Оболонському районі м. Києва (довідка від 21. 05. 2015 р.); загальноосвітньої школи I–III ст. № 20 Оболонського району м. Києва (довідка № 28 від 17.06.2015 р.); Новояворівського міжшкільного навчально-виробничого комбінату Львівської області (довідка № 84 від 16.03.2015 р.); Іллінецького міжшкільного навчально-виробничого комбінату Вінницької області (довідка № 7 від 17.06.2015 р.); використовуються Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи (довідка № 79 від 19. 06. 2015 р.).

Особистий внесок здобувача. У посібнику “Побудова кар’єри” (у співавторстві з О. Мельником, О. Моріним, Л. Гуцан та іншими) розроблено одинадцять тем. У комплексі навчальних програм “Побудова кар’єри” розроблено програму на 35 годин, варіативний модуль № 3 на 9 годин (у співавторстві з О. Мельником), а також програму на 70 годин (у співавторстві з О. Мельником, О. Моріним, Л. Гуцан та іншими) для учнів 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, в якій здобувачем підготовлено одинадцять тем, перелік самостійних і практичних робіт. У посібнику “Робочий зошит для педагогічних працівників (до програми “Побудова кар’єри” 10–11 класи” у співавторстві з О. Мельником, О. Моріним, Л. Гуцан та іншими) здобувачем розроблено одинадцять практичних робіт. У посібнику “Робочий зошит для учнів старших класів загальноосвітніх шкіл (до програми “Побудова кар’єри” 10–11 класи у співавторстві з О. Мельником, О. Моріним, Л. Гуцан та іншими)” здобувачем розроблено одинадцять практичних робіт.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації оприлюднено на науково-практичних та науково-методичних заходах різного рівня: міжнародних – II Міжнародна науково-практична конференція “Тенеза буття особистості” (Київ, 2011), “Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення” (Київ, 2011–2015), “В світлі і тіні ідей

Ж.–Ж. Руссо” (Гданськ, Польща 2014); *всеукраїнських* – “Компетентнісно спрямована освіта: перший досвід, порівняльні підходи, перспективи” (Київ, 2011), “Шляхи удосконалення трудового виховання та профільного навчання учнівської молоді в сучасних умовах роботи міжшкільних навчально-виробничих комбінатів” (Гайворон, 2011), “Виховання дітей та учнівської молоді в соціокультурному просторі сучасних освітніх закладів” (Київ, 2011), “Сучасні проблеми професійної орієнтації учнівської молоді в умовах ринкової економіки” (Київ, 2011), “Зміст, форми та методи формування готовності учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар’єри” (Київ, 2013), “Процес виховання в координатах духовного розвитку особистості” (Київ, 2013), “Виховний потенціал сучасної освіти: теоретичні засади та практичні досягнення” (Київ, 2014), “Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів” (Київ, 2014), “Профорієнтація: стан і перспективи розвитку” (Київ, 2014), “Сучасна професійна орієнтація: виклики часу, тенденції, підходи” (Київ, 2014), “Особистісний розвиток дітей та молоді в інноваційно орієнтованому освітньому середовищі” (Київ, 2015), “Особистість в умовах кризових викликів сучасності” (Київ, 2016).

Результати дослідження обговорювалися на засіданнях лабораторії трудового виховання і профорієнтаційних технологій Інституту проблем виховання НАПН України, підсумкових звітних конференціях науковців Інституту проблем виховання НАПН України (Київ 2007–2015).

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дослідження висвітлено у 20 публікаціях (з яких 13 одноосібних), з них 6 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях, 2 – у зарубіжних фахових виданнях, 5 методичних посібників, 2 навчальні програми, 5 статей у матеріалах конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (275 найменувань, із них 17 – іноземною мовою) та 6 додатків на 89 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 298 сторінки, з них 183 сторінки основного тексту. Робота містить 24 таблиці, 7 рисунків на 14 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв’язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об’єкт, предмет, теоретико-методологічну основу та методи дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів, подано відомості про апробацію і впровадження результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – “**Формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх як наукова проблема**” – здійснено аналіз наукових джерел з проблеми дослідження; уточнено сутність спрямованості старшокласника на майбутній професійний успіх; розкрито потенціал професійної орієнтації в ЗНЗ щодо формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх.

На підставі історико-педагогічного аналізу філософських ідей (М. Аврелій, С. Емпірик, Ж. Кальвін, Л. Сенека та інші) і соціологічних теорій (У. Бек, М. Вебер,

Т. Веблен, Э. Гідденс, О. Согомонов, Д. Фрідман, М. Хетчер та інші) з'ясовано, що структурними компонентами успішної соціально-професійної діяльності є: мета діяльності, яка відповідає ідеалам соціальних досягнень суспільства й актуально реалізується в ньому; діяльність, яка узгоджується з діяльністю інших людей та орієнтується на них; діяльність, яка проектує і зреалізовує особистісний смисл людини.

Теоретичний аналіз концепцій досягнення успіху в діяльності (Дж. Аткинсон, М. Батурін, М. Магомед-Емінов, Д. Макклелланд, Х. Хекхаузен та інші) дозволив дійти висновку щодо її специфіки, яка передбачає прийняття особистістю на себе зобов'язання відповідати заданим у суспільстві стандартам якості виконання діяльності та стандартам досягнутих результатів з обов'язковою їх оцінкою і самооцінюванням. Останні у процесі розгортання в часі формують емоційні переживання, пов'язані із завершенням дії, досягнутим результатом і аналізом факторів, які на нього вплинули. Установлено, що саме на етапі оцінювання в суб'єкта формуються складні оцінно-самооцінні комплекси, до структури яких входять когнітивні й афективні компоненти, що презентуються у свідомості людини як цілісний образ успіху або невдачі.

У працях учених (Дх. Грінхаус, А. Маркова, В. Єрмолаєва, Е. Х'юг, та інші) успіх особистості пов'язується із суб'єкт-об'єктною характеристикою її професійної діяльності, про ефективність якої свідчать такі фактори: майстерність і професіоналізм (операційно-інструментальний складник); особистісний розвиток і самореалізація у професії (особистісний складник); соціальна реалізація (соціальний складник).

Таким чином, дисертація спирається на узагальнене розуміння професійного успіху як усвідомленого особистістю позитивного результату професійної діяльності, який є динамічним, розгортається в часі на основі здобуття нею знань і самовдосконалення у предметно-перетворювальній діяльності у сфері професії, що підкріплюється її особистісним розвитком і уможливорює соціально задану самореалізацію людини. При цьому соціально задана самореалізація професіонала втілюється у вчинках, які відповідають його знанням про культурно-історичні запити суспільства і позитивно оцінюються соціумом.

У результаті аналізу праць К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, І. Беха, Л. Божович, Л. Виготського, Я. Коломинського, Г. Костюка, О. Леонтьєва, Б. Ломова, В. Магуна, В. М'ясищева, К. Платонова, С. Рубінштейна з'ясовано, що спрямованість є основою психологічної стійкості особистості, яка відіграє роль вектора її розвитку і саморозвитку. Вона містить у собі дві взаємопов'язані тенденції: предметний зміст і напругу, яка виникає при цьому. Ці тенденції, а також наявність стійких і значущих мотивів, ціннісних орієнтацій, визначають вибірковість ставлень та напрям активності. Визначено, що спрямованість особистості (І. Бех) є основним новоутворенням старшого шкільного віку, головна установка якого полягає насамперед у самовизначенні, у виборі свого життєвого шляху.

З урахуванням зазначеного, а також на підставі вивчення й узагальнення праць з проблем шкільної професійної орієнтації (Д. Закатнов, Л. Гуцан, О. Мельник, Є. Павлютенков, М. Піддячий, М. Пряжніков, В. Синявський, В. Сидоренко, М. Тименко М. Янцур та інші) обґрунтовано, що спрямованість особистості на

майбутній професійний успіх свідчить про ефективність її професійного самовизначення, яке розглядається у контексті значно ширших понять – професійна самореалізація і професійний саморозвиток. Суб'єктивне переживання успішності виникає в результаті узгодження своїх можливостей, досягнутого рівня, обставин життя і реальних умов адекватного способу професійної самореалізації в них. Спрямованість на майбутній професійний успіх у цій суперечності формує в особистості ставлення до себе як до суб'єкта майбутньої професійної діяльності, що забезпечить для неї успішність всього життя у межах обраної професії.

Отже, шляхом осмислення теоретичних засад досліджуваної проблеми уточнено, що *спрямованість старшокласника на майбутній професійний успіх – це особистісне утворення у єдності когнітивного, мотиваційного і діяльнісно-результативного складників, які на підставі сформованого образу особистого професійного успіху і наміру його реалізувати в майбутньому задають вектор індивідуальної організації і постійної саморегуляції профорієнтаційної активності*. При цьому образ власного професійного успіху є самооцінним переживанням (задоволеність/незадоволеність) діяльності в контексті майбутньої професії.

На основі узагальнення положень нормативних документів у галузі виховання, профільного навчання і професійної орієнтації розкрито потенціал професійної орієнтації в ЗНЗ щодо формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх, який закладено у відповідності змісту навчальних профілів визначеним сферам майбутньої професійної діяльності старшокласників та соціально-професійним стандартам успішної особистості в кожній з них.

У другому розділі – **“Емпіричне вивчення спрямованості старшокласників на майбутній професійний успіх”** – розроблено критерії і показники сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх; представлено методичку, перебіг та результати констатувального етапу експерименту; схарактеризовано рівні сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх.

Критеріями сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх визначено: узгодженість можливостей особистісного розвитку і соціально заданої реалізації в обраній професійній сфері (когнітивний складник); дієвість і стійкість наміру виконувати профорієнтаційну діяльність згідно з нормативно визначеним стандартом (мотиваційний складник); сформованість умінь та важливих якостей, необхідних для організації, рефлексії та регуляції власної профорієнтаційної активності (діялісно-результативний складник).

Показниками критерію *“узгодженість можливостей особистісного розвитку і соціально заданої реалізації в обраній професійній сфері”* є: знання про професії обраної сфери діяльності, їх стан і перспективи на ринку праці, професійні вимоги; самооцінка можливостей, потреб і професійних пріоритетів; особистісний і соціальний розвиток у майбутній професії.

Показниками критерію *“дієвість і стійкість наміру виконувати профорієнтаційну діяльність згідно з нормативно визначеним стандартом”* є: позитивне переживання образу майбутнього професійного успіху; самооцінні переживання (задоволеність/незадоволеність) діяльності, пов'язаної з обраною професією; наміри реалізувати власний проект успішного професійного

майбутнього.

Показниками критерію “сформованість умінь та важливих якостей, необхідних для організації, рефлексії та регуляції власної профорієнтаційної активності” є: активність у вирішенні актуальних профорієнтаційних завдань; вміння планувати й організовувати діяльність в контексті обраної професії; рефлексія і регуляція власної профорієнтаційної активності.

Для виявлення стану сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх використано діагностичний інструментарій: методика “Готовність до вибору професії” (А. Чернявська), методика “Готовність старшокласника до професійного самовизначення” Л. Кабардової (модифікована О. Мельником), методика “Ціннісні орієнтації” М. Рокича (модифікована Д. Леонтьєвим), методика дослідження самооцінки Дембо-Рубінштейн (модифікована А. Прихожан), методика РСК (рівень суб’єктивного контролю) (Є. Бажін, Е. Голинкіна, Л. Еткінд), методика діагностики мотивації успіху (Т. Елерс), опитувальник особистого професійного плану (М. Пряжніков), експертна психолого-педагогічна оцінка рівня сформованості умінь і якостей, необхідних для організації та управління профорієнтаційною діяльністю, авторські анкети “Вміння та важливі якості, необхідні для профорієнтаційної діяльності” та “Моє уявлення про особистий професійний успіх”.

Експериментальною базою дослідження стали: Боярська загальноосвітня школа I–III ступенів № 3 і Тарасівська загальноосвітня школа I–III ступенів Києво-Святошинського району Київської області, загальноосвітня школа I–III ст. № 20 Оболонського району міста Києва, Новояворівський міжшкільний навчально-виробничий комбінат Львівської області, Іллінецький міжшкільний навчально-виробничий комбінат Вінницької області. Загальна кількість учасників констатувального експерименту становила 257 осіб.

За результатами констатувального етапу експерименту виявлено і схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх.

Високий рівень – 12,06 % осіб від загальної кількості учасників констатувального експерименту. Старшокласники з високим рівнем спрямованості на майбутній професійний успіх мають ґрунтовні знання про професії обраної сфери діяльності, їх стан, перспективи на ринку праці та професійні вимоги. Вони усвідомлюють свої реальні можливості, потреби і пріоритети, адекватно їх оцінюють. Обґрунтовані й узгоджені на цій основі уявлення про можливості особистісного розвитку і соціальної реалізації в обраній професійній сфері дають їм змогу сформуванати емоційно привабливий образ власного професійного успіху. Конструктивне вирішення ситуацій, які викликають напруженість, створену самооцінними переживаннями своєї діяльності, спонукають старшокласників цієї групи до профорієнтаційної діяльності згідно з визначеним стандартом. Вони не лише залучені в діяльність, пов’язану з вирішенням практичних профорієнтаційних завдань, вміють її планувати й організовувати, але й рефлексують і на цій основі коригують свою наступну профорієнтаційну активність відповідно до здобутого досвіду.

Середній рівень – 35,41 % осіб від загальної кількості учасників

констатувального експерименту. Старшокласники із середнім рівнем спрямованості на майбутній професійний успіх мають достатньо ґрунтовні знання про професії обраної сфери діяльності, їх перспективи на ринку праці та професійні вимоги. Вони усвідомлюють свої можливості і пріоритети й адекватно їх оцінюють. Але в їхніх уявленнях про можливості особистісного розвитку та соціальної реалізації в обраній професійній сфері домінують внутрішні або зовнішні складники професійного успіху. Така незбалансованість формує суперечливий і нестійкий образ власного професійного успіху. При цьому ситуації самооцінних переживань своєї діяльності та наміри її виконувати створюють напруженість у старшокласників цієї групи, яка не завжди продуктивно ними вирішується. Незважаючи на те, що старшокласники активні у вирішенні профорієнтаційних завдань і вміють таку діяльність планувати, організувати та реалізовувати, вони не в змозі самотійно рефлексувати та використовувати здобутий досвід для регуляції своєї наступної активності.

Низький рівень – 52,53 % осіб від загальної кількості учасників констатувального експерименту. Старшокласники з низьким рівнем спрямованості на майбутній професійний успіх мають поверхневі знання про професії обраної сфери, їх стан і перспективи на ринку праці, а також про свої можливості та пріоритети. Цих знань недостатньо для створення уявлення про можливості особистісного розвитку і соціальної реалізації в обраній професії. Цілісного образу власного професійного успіху в них також не сформовано, що негативно впливає на емоційну привабливість власного професійного майбутнього. Ситуації самооцінних переживань старшокласниками своєї діяльності продуктивно не вирішуються, а стандарти виконання ними профорієнтаційної діяльності низькі й активізуються лише за умови зовнішньої мотивації. У старшокласників цієї групи не сформовані також уміння та якості, необхідні для самотійної організації, рефлексії та регуляції власної профорієнтаційної активності.

З'ясовано, що недостатня спрямованість старшокласників на успішність у майбутній професії значною мірою детермінована неготовністю педагогів до методичного супроводу зазначеного процесу.

Результати констатувального експерименту підтвердили необхідність обґрунтування педагогічних умов формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації.

У третьому розділі – **“Експериментальна програма формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації”** – обґрунтовано педагогічні умови формування спрямованості старшокласників на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації; розкрито методику формувального етапу експерименту; проаналізовано результати дослідження.

Педагогічними умовами формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації обґрунтовано такі: активізація пізнавально-пошукової сфери старшокласника для узгодження можливостей його когнітивно-особистісного розвитку і соціальної реалізації у визначеній професійній сфері; організація проектно-конструктивної профорієнтаційної діяльності шляхом виконання старшокласниками завдань згідно з визначеним стандартом обраної професії; залучення старшокласників до вирішення

профорієнтаційних завдань практичної реалізації емоційно привабливого образу власного професійного успіху; підсилення рефлексивно-регулятивної профорієнтаційної активності старшокласника.

Перша педагогічна умова – *активізація пізнавально-пошукової сфери старшокласника для узгодження можливостей його когнітивно-особистісного розвитку і соціальної реалізації у визначеній професійній сфері* – впроваджувалася у процесі оволодіння старшокласниками змістом курсу профорієнтаційного спрямування “Професійний успіх: стратегія руху” (для 10 класів), а також під час виконання комплексу професіографічно-дослідницьких завдань.

Профорієнтаційна програма “Професійний успіх: стратегія руху” обсягом 35 годин мала на меті розширити знання старшокласників про навчальні профілі і пов’язані з ними професійні сфери, їх стан, перспективи на ринку праці та професійні вимоги, а також про свої здібності, можливості та пріоритети в кожній з них. Такі знання стали підґрунтям пізнавальної та пошукової активності старшокласника для дослідження можливостей особистісного розвитку і соціальної реалізації у визначеній професійній сфері, межі яких задаються змістом обраного навчального профілю. Обґрунтовані й узгоджені на цій основі соціальні (соціальна реалізація), операціонально-інструментальні (майстерність і професіоналізм) й особистісно професійні складники (особистий розвиток і самореалізація в професії) досягнення успіху в обраній професії утворювали емоційно привабливий образ власного професійного успіху. Такий сформований первинний образ у процесі виконання комплексу професіографічно-дослідницьких завдань і самооцінні переживання своєї пошукової активності формували мотиваційну основу профорієнтаційної діяльності учнів.

Для реалізації другої педагогічної умови – *організація проектно-конструктивної профорієнтаційної діяльності шляхом виконання старшокласниками завдань згідно з визначеним стандартом обраної професії* – розроблено і впроваджено курс профорієнтаційного спрямування “Професійний успіх: проект діяльності” (для 11 класів), комплекс проектних робіт та “Робочий зошит старшокласника”.

Профорієнтаційна програма “Професійний успіх: проект діяльності” обсягом 9 годин мала на меті перейти від пізнавально-пошукової профорієнтаційної діяльності до активного проектування свого успішного професійного майбутнього і початку його самостійної реалізації. Організація проектно-конструктивної профорієнтаційної діяльності старшокласників передбачала обов’язкове виконання ними проектів, які мали забезпечити формування такої стратегічної характеристики особистості, як суб’єктність. Згідно з програмою профорієнтаційного курсу, старшокласники виконували послідовно два освітнього-профорієнтаційних проекти. Створюючи перший проект, вони отримували загальні відомості про проектну діяльність, особливості її практичної реалізації, виконували всі етапи роботи над проектом, здобували практичний досвід. Другий профорієнтаційний проект (“Проект досягнення власного професійного успіху”), зокрема його підготовча фаза, розпочинався на заняттях в межах реалізації змісту курсу “Професійний успіх: проект діяльності”. Решту етапів проекту старшокласники виконували самостійно поза межами загальноосвітнього навчального закладу і після його закінчення. Ця діяльність супроводжувалася консультативною підтримкою педагога в умовах

спілкування безпосередньо та в онлайн-режимі соціальних мереж. Результати фіксувалися в розробленому “Робочому зошиті старшокласника”, дані якого, разом із занотованими в ньому результатами пізнавально-пошукової та проектно-конструктивної профорієнтаційної діяльності, виступали мотиваційною основою для саморозвитку і самореалізації.

Третя умова – залучення старшокласників до вирішення профорієнтаційних завдань практичної реалізації емоційно привабливого образу власного професійного успіху – реалізувалася за рахунок оволодіння старшокласниками змістом третього розділу профорієнтаційного курсу “Професійний успіх: проект діяльності” і “Щоденника вибору професії”.

Виконання старшокласниками практичних профорієнтаційних завдань мало на меті спрямувати сформований у них емоційно привабливий образ власного професійного майбутнього до визначеного навчальним профілем переліку чітко заданих професій. А професійні випробування у сфері виробничих, суспільно-гуманітарних, природничих, фізико-математичних та інших груп професій – до об’єктивно заданого соціального, операційно-інструментального й особистісного стандарту успіху в обраній з них. Такі результати практичних робіт фіксувалися в щоденнику вибору професії, який став професійним орієнтиром підростаючої особистості впродовж створення проекту власного успішного майбутнього і його практичної реалізації.

Четверта педагогічна умова – підсилення рефлексивно-регулятивної активності – впроваджувалася завдяки оволодінню старшокласниками змістом окремих тем профорієнтаційного курсу “Професійний успіх: стратегія руху” (для 10 класів), варіативного модуля “Професійний успіх: проект діяльності” (для 11 класів), варіативного модуля “Професійний успіх: напрями самовдосконалення” (7 практичних робіт для вивчення індивідуальних психологічних особливостей старшокласників і визначення напрямів їх саморозвитку), а також завдяки індивідуальним профорієнтаційним консультаціям. Зміст варіативного модуля коригувався залежно від навчального профілю і пов’язаної з ним професійної сфери.

Упровадження цієї педагогічної умови передбачало змінити одночасно старшокласника і педагога за допомогою профорієнтаційного супроводу профорієнтаційної діяльності. А саме: старшокласник на етапі реалізації освітнього-профорієнтаційного проекту “Професійний успіх: стратегія руху” виступав об’єктом (дії за заданим педагогом алгоритмом); згодом, на етапі реалізації проекту “Професійний успіх: проект діяльності” старшокласники з допомогою вчителя поступово поставали перед необхідністю виявляти ініціативу в пошуку, оволодінні та застосуванні нових знань, алгоритмів розв’язання актуальних профорієнтаційних завдань, які перебували у межах сформованого в них емоційно привабливого образу власного професійного успіху в обраній професії. Це дало учням змогу поступово відчувати себе повноправними суб’єктами профорієнтаційного процесу. Водночас педагог, як організатор проектної діяльності, змінював функції на консультативні, ставав для кожного старшокласника тьютором, помічником самостійної реалізації успішного проекту в межах обраної професії. Уможлилювали таку самостійну профорієнтаційну діяльність старшокласника сформовані якості і вміння планувати й організувати діяльність в контексті обраної професії, рефлексія та регуляція

власної профорієнтаційної активності.

Передбачалося, що зі зміною відносин між старшокласником і педагогом поетапно змінюються форми профорієнтаційної роботи: на етапі активізації пізнавально-пошукової діяльності учня основною формою є профорієнтаційний урок; використовувались також такі форми, як професіографічне дослідження, профорієнтаційна гра, аналіз профорієнтаційної ситуації, групове заняття з елементами профорієнтаційного тренінгу, групова дискусія. На етапі організації проектно-конструктивної профорієнтаційної діяльності запроваджувалося виконання освітньо-профорієнтаційних проектів, лекція, дискусія; на етапі залучення старшокласників до практичної реалізації емоційно привабливого образу власного професійного успіху – робота зі “Щоденником вибору професії”, обговорення проблемних ситуацій; на етапі підсилення рефлексивно-регулятивної активності старшокласника – групова робота з невеликою кількістю учасників, рефлексія-роздум, групове профконсультування, індивідуальний супровід та індивідуальне профконсультування.

Під час реалізації педагогічних умов застосовувалися методи: традиційні (пояснення, дискусія, бесіда, ілюстративно-ігрові); специфічні профорієнтаційні (освітньо-профорієнтаційний проект, індивідуальний педагогічний супровід).

Ефективність упровадження педагогічних умов формування спрямованості старшокласників на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації доведено шляхом зіставлення динаміки результатів в ЕГ і в КГ. В ЕГ кількість учнів старших класів із високим рівнем зросла на 11,54 %, тоді ж як у КГ – лише на 3,94 %. Також суттєво, порівняно з КГ (-18,28), зменшилося число старшокласників із низьким рівнем (різниця приросту склала -26,16 %). Найбільш вагомими значення приросту показників стали в ЕГ: вміння планувати й організувати діяльність, пов’язану з майбутньою професією (26,88 %); сформованість наміру виконувати профорієнтаційну діяльність згідно з визначеним стандартом (26,76 %); вміння здійснювати рефлексію і регуляцію власної профорієнтаційної діяльності (22,98 %) (табл.).

Таблиця

Динаміка рівнів спрямованості старшокласників на майбутній професійний успіх (абс./відн. знач.)

Рівні спрямованості старшокласників на майбутній професійний успіх	Групи старшокласників						Різниця приросту
	ЕГ (130 осіб)			КГ (127 осіб)			
	до експ.	після експ.	динаміка	до експ.	після експ.	динаміка	
Високий	16/12,31	31/23,85	+11,54	15/11,81	20/15,75	+3,94	+7,61
Середній	46/35,38	65/50,00	+14,62	45/35,43	50/39,37	+3,94	+10,68
Низький	68/52,31	34/26,15	-26,16	67/52,76	57/44,88	-7,88	-18,28

Достовірність одержаних результатів підтверджена методами перевірки за допомогою χ^2 критерію Пірсона. Здобуті результати засвідчили вирішення завдань і досягнення мети дослідження.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано новий підхід до теоретичного і практичного вирішення проблеми формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації, що виявилось в обґрунтуванні відповідних педагогічних умов. Результати теоретичного й експериментального дослідження засвідчили досягнення його мети, розв'язання поставлених завдань і стали підставою для формулювання таких висновків:

1. Проблема формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації є актуальною і недостатньо вивченою.

На основі аналізу наукових джерел уточнено сутність спрямованості старшокласника на майбутній професійний успіх як особистісного утворення у єдності когнітивного, мотиваційного і діяльнісно-результативного складників, які на підставі сформованого образу особистого професійного успіху і наміру його реалізувати в майбутньому задають вектор індивідуальної організації і постійної саморегуляції профорієнтаційної активності;

Професійний успіх розуміємо як усвідомлений особистістю позитивний результат професійної діяльності, який є динамічним, розгортається в часі на основі здобуття нею знань і самовдосконалення у предметно-перетворювальній діяльності у сфері професії, що підкріплюється її особистісним розвитком і уможливорює соціально задану самореалізацію людини. При цьому соціально задана самореалізація професіонала втілюється у вчинках, які відповідають його знанням про культурно-історичні запити суспільства і позитивно оцінюються соціумом.

Образ власного професійного успіху старшокласника є самооцінним переживанням (задоволеність/незадоволеність) його профорієнтаційної діяльності в контексті обраної професії.

2. Розкрито потенціал професійної орієнтації в ЗНЗ щодо формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх.

Доведено, що такий потенціал закладено у відповідності змісту навчальних профілів визначеним сферам майбутньої професійної діяльності старшокласників та соціально-професійним стандартам успішної особистості в кожній з них.

Зазначений потенціал реалізується за алгоритмом: від ознайомлення старшокласників з навчальними профілями та спорідненими з ними сферами професій до визначення одного навчального профілю, який відповідає обраній професії, з наступним переходом до формування стійкого уявлення про успішну особистість у ній і створення власного проекту його досягнення.

3. Визначено критерії та відповідні показники сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх: узгодженість можливостей особистісного розвитку і соціально заданої реалізації в обраній професійній сфері (знання про професії обраної сфери діяльності, їх стан і перспективи на ринку праці, професійні вимоги; самооцінка можливостей, потреб і професійних пріоритетів; особистісний і соціальний розвиток у майбутній професії), дієвість і стійкість наміру виконувати профорієнтаційну діяльність згідно з нормативно визначеним стандартом (позитивне переживання образу майбутнього

професійного успіху; самооцінні переживання діяльності, пов'язаної з обраною професією; наміри реалізувати власний проект успішного професійного майбутнього), сформованість умінь і якостей, необхідних для організації, рефлексії та регуляції власної профорієнтаційної активності (активність у вирішенні актуальних профорієнтаційних завдань; вміння планувати й організовувати діяльність в контексті обраної професії; рефлексія та регуляція власної профорієнтаційної активності).

Схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх.

4. Педагогічними умовами формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації теоретично обґрунтовано такі: активізація пізнавально-пошукової сфери старшокласника для узгодження можливостей його когнітивно-особистісного розвитку і соціальної реалізації у визначеній професійній сфері; організація проектно-конструктивної профорієнтаційної діяльності шляхом виконання старшокласниками завдань згідно з визначеним стандартом обраної професії; залучення старшокласників до вирішення профорієнтаційних завдань практичної реалізації емоційно привабливого образу власного професійного успіху; підсилення рефлексивно-регулятивної профорієнтаційної активності старшокласника.

Ефективність довели такі форми, як практична і самостійна робота з робочим зошитом і "Щоденником вибору професії", обговорення проблемних ситуацій; групова робота з невеликою кількістю учасників, рефлексія-роздум, групове профконсультування, індивідуальний супровід та індивідуальне профконсультування.

Дієвими методами виокремлено специфічні профорієнтаційні (освітньо-профорієнтаційний проект, індивідуальний педагогічний супровід).

Експериментальна перевірка педагогічних умов формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації довела їх ефективність, що було підтверджено кількісними і якісними змінами. Розподіл кількості старшокласників (ЕГ) за рівнями сформованості спрямованості на майбутній професійний успіх наприкінці експерименту став таким: високий – 23,85 % (приріст +11,54 %), середній – 50,00 % (приріст +14,62 %), низький – 26,15 % (приріст -26,16 %). Ці статистичні дані суттєво перевищують результати в КГ (високий – 15,75 % (приріст +3,94 %), середній – 39,37 % (приріст +3,94 %), низький – 44,88 % (приріст -7,88 %).

Достовірність одержаних результатів підтверджена методами перевірки за допомогою χ^2 критерію Пірсона.

Дисертація не вичерпує всіх аспектів проблеми дослідження. *Перспективним* вважаємо дослідження педагогічних умов формування у старшокласників проекту власного професійного майбутнього у процесі профільного навчання технологічного, суспільно-гуманітарного, природничого, фізико-математичного і художньо-естетичного напрямів; розроблення профорієнтаційних методик з використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій у загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладах.

Зважаючи на актуальність досліджуваної теми, *рекомендовано* впровадження в систему профорієнтаційної роботи загальноосвітніх навчальних закладів курсів профорієнтаційного та засобів індивідуального педагогічного супроводу професійного самовизначення старшокласників.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях

1. Ткачук І. І. Інформаційне забезпечення професійного самовизначення старшокласників / І. І. Ткачук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. – К. ; Вінниця : ДОВ Вінниця, 2007. – Вип. 15 – С. 334–339.

2. Ткачук І. І. Психолого-педагогічні аспекти формування спрямованості старшокласників на майбутній професійний успіх / І. І. Ткачук // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. Ін-ту проблем виховання НАПН України. – Кам'янець-Подільський, 2007. – Вип. 10, кн. 2. – С. 324–332.

3. Ткачук І. І. Сутність поняття “спрямованість старшокласників на майбутній професійний успіх” / І. І. Ткачук // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. Ін-ту проблем виховання НАПН України. – Кам'янець-Подільський : Вид. Зволейко Д. Г., 2009. – Вип. 13, кн. 2. – С. 335–344.

4. Ткачук І. І. Спрямованість учнів старшої школи на майбутній професійний успіх: компоненти, критерії та показники / І. І. Ткачук // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. Ін-ту проблем виховання НАПН України. – Кам'янець-Подільський : Вид. Зволейко Д. Г., 2010. – Вип. 14, кн. 2. – С. 293–301.

5. Ткачук І. І. Теоретичні засади дослідження проблеми успіху особистості в діяльності / І. І. Ткачук // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. Ін-ту проблем виховання НАПН України. – Кам'янець-Подільський : Вид. Зволейко Д. Г., 2011. – Вип. 15, кн. 1. – С. 139–147.

6. Ткачук І. І. Зміст та педагогічні засоби формування спрямованості старшокласників на майбутній професійний успіх / І. І. Ткачук // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць Ін-ту проблем виховання НАПН України. – Кіровоград : Імекс-ЛТД., 2014. – Вип. 18, кн. 2. – С. 322–331.

Статті у міжнародних виданнях

7. Ткачук И. И. Формирование направленности старшеклассников на будущий профессиональный успех: проблемы и пути их решения в Украине / И. И. Ткачук // Уч. записки Бакинського славянського ун-та. – Баку, 2014. – С. 58–68.

8. Tkachuk I. I. Studies of the individual success achievement phenomenon in psychological and educational theory and practice / Iryna Ivanivna Tkachuk // European Applied Sciences. – Stuttgart, Germany : ORT Publishing, 2015. – С. 35–37.

Програми

9. Моя майбутня професія: шлях до успіху : [курс за вибором для учнів 10 (11)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів (52 год.)] / [В. Г. Панок, О. В. Мельник, О. Л. Морін, Л. А. Гуцан, І. І. Ткачук // Збірник програм факультативних курсів, курсів за вибором та спецкурсів. – К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2013. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM), 12 см.

10. Побудова кар'єри : комплекс навчальних програм (9, 17, 35, 70 год.) / [О. В. Мельник, О. Л. Морін, Л. А. Гуцан, І. І. Ткачук та ін.]. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 88 с.

Посібники

11. Ткачук І. І. Формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі суспільно-гуманітарного напряму профільного навчання // Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика : наук.-метод. посіб. [для вчителів] / за ред. О. В. Мельника. – К., 2009. – С. 59–68.

12. Ткачук І. І. Формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у сучасній теорії та практиці шкільної профорієнтації // Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика : наук.-метод. посіб. [для пед. працівників] / за ред. О. В. Мельника. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2011. – Вип. 2. – С. 38–47.

13. Побудова кар'єри : навч.-метод. посіб. / [О. В. Мельник, О. Л. Морін, Л. А. Гуцан, І. І. Ткачук та ін. ; за ред. О. В. Мельника]. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 172 с.

14. Робочий зошит для учнів старших класів загальноосвітніх шкіл (до програми “Побудова кар'єри” 10–11 класи) / [О. В. Мельник, О. Л. Морін, Л. А. Гуцан, І. І. Ткачук та ін. ; за редакцією О. В. Мельника]. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 124 с.

15. Робочий зошит для педагогічних працівників (до програми “Побудова кар'єри” 10–11 класи) / [О. В. Мельник, О. Л. Морін, Л. А. Гуцан, І. І. Ткачук та ін. ; за ред. О. В. Мельника]. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 172.

Статті у збірниках матеріалів конференцій

16. Ткачук І. І. Взаємодія загальноосвітньої школи та державної служби зайнятості у системі професійної орієнтації старшокласників / І. І. Ткачук // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання : зб. наук. пр. III Всеукр. наук.-практ. конф. – К. : ІПК ДСЗУ, 2008. – С. 299–306.

17. Ткачук І. І. Онтологія психолого-педагогічних досліджень проблеми професійного успіху особистості / І. І. Ткачук // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення : матеріали V Міжн. наук.-практ. конф. : у 2-х ч. – К. : ІПК ДСЗУ, 2011. – Ч. 2. – С. 264–273.

18. Ткачук І. І. Вивчення цінностей професійної самореалізації в учнів старших класів / І. І. Ткачук // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звітньої наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України. – Івано-Франківськ : НАІР, 2012. – Вип. 2. – С. 328–330.

19. Ткачук І. І. Педагогічні засоби забезпечення професійного самовизначення старшокласників в умовах суспільно-гуманітарного напряму профільного навчання / І. І. Ткачук // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звітньої наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України. –

Івано-Франківськ : НАІР, 2013. – Вип. 3. – С. 272–275.

20. Ткачук І. І. Педагогічні засоби забезпечення професійного самовизначення учнів старших класів в умовах суспільно-гуманітарного напрямку профільного навчання / І. І. Ткачук // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення : матеріали VII Міжнарод. наук.-практ. конф. : у 2-х ч. – К. : ІПК ДСЗУ, 2014. – Ч. 1. – С. 207–214.

АНОТАЦІЇ

Ткачук І. І. Формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2016.

Дисертація присвячена формуванню у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації.

Шляхом теоретичного аналізу уточнено сутність спрямованості старшокласника на майбутній професійний успіх як особистісного утворення в єдності когнітивного, мотиваційного і діяльнісно-результативного складників, які на підставі сформованого образу особистого професійного успіху і наміру його реалізувати в майбутньому задають вектор індивідуальної організації і постійної саморегуляції профорієнтаційної активності.

Розкрито потенціал професійної орієнтації в ЗНЗ у контексті формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх.

Розроблено критерії, показники, схарактеризовано рівні сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх.

Обґрунтовано педагогічні умови формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх (активізація пізнавально-пошукової сфери старшокласника для узгодження можливостей його когнітивно-особистісного розвитку і соціальної реалізації у визначеній професійній сфері; організація проектно-конструктивної профорієнтаційної діяльності шляхом виконання старшокласниками завдань згідно з визначеним стандартом обраної професії; залучення старшокласників до вирішення профорієнтаційних завдань практичної реалізації емоційно привабливого образу власного професійного успіху; підсилення рефлексивно-регулятивної профорієнтаційної активності старшокласника).

Ключові слова: професійний успіх, професійне самовизначення, спрямованість особистості, педагогічні умови, професійна орієнтація.

Ткачук І. І. Формирование у старшеклассников направленности на будущий профессиональный успех. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Институт проблем воспитания НАПН Украины, Киев, 2016.

На основе теоретического анализа уточнена сущность направленности старшеклассника на будущий профессиональный успех как личностного

образования в единстве когнитивного, мотивационного и деятельностно-результативного составляющих, которые на основании сформированного образа личного профессионального успеха и намерения его реализовать в будущем задает вектор индивидуальной организации и постоянной саморегуляции профориентационной активности.

Образ собственного профессионального успеха старшеклассника предстает как его самоценные переживания профориентационной активности в контексте избранной профессии.

Раскрыт потенциал профессиональной ориентации в общеобразовательных учебных заведениях в контексте формирования направленности старшеклассников на будущий профессиональный успех, который заключается в соответствии содержания учебных профилей определенным сферам будущей профессиональной деятельности старшеклассников и социально-профессиональным стандартам успешной личности в каждой из них.

Разработаны критерии (согласованность возможностей личностного развития и социально заданной реализации в избранной профессиональной сфере, действенность и устойчивость намерения выполнять профориентационную деятельность согласно нормативно заданным стандартам, сформированность умений и качеств, необходимых для организации, рефлексии и саморегуляции собственной профориентационной активности) и соответствующие показатели сформированности направленности старшеклассника на будущий профессиональный успех.

Дана характеристика уровней (высокий, средний, низкий) направленности старшеклассников на будущий профессиональный успех.

Теоретически определены и экспериментально проверены педагогические условия формирования у старшеклассников направленности на будущий профессиональный успех в процессе профессиональной ориентации: активизация познавательно-поисковой сферы старшеклассника для согласования возможностей его когнитивно-личностного развития и социальной реализации в определенной профессиональной сфере; организация проектно-конструктивной профориентационной деятельности путем выполнения старшеклассниками заданий в соответствии с заданными стандартами избранной профессии; вовлечение старшеклассников в процесс решения профориентационных заданий и практической реализации эмоционально окрашенного образа собственного будущего профессионального успеха; усиление рефлексивно-регуляторной активности старшеклассника.

Ключевые слова: профессиональный успех, профессиональное самоопределение, направленность личности, педагогические условия, профессиональная ориентация.

Тkachuk I. I. Formation of Senior Students' Future Career Success Orientation. – Printed as manuscript.

Dissertation for a scientific degree of PhD in pedagogy, speciality 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The work deals with formation of future career success orientation in senior students during vocational guidance.

Through theoretic analysis, the essence of a senior's future career success orientation is specified as a vector of his (her) vocational self-determination, which, on the basis of the formed own professional success image and an intention to meet the social-professional standard, determines the direction of individual organization and permanent self-regulation of own vocational guidance activity.

The potential of vocational guidance in secondary schools is revealed in context of formation of seniors' future career success orientation. Criteria, indices, and levels of seniors' future career success orientation are developed and defined.

Educational conditions of formation of future career success orientation in senior students are substantiated (activation of a senior's cognitive-search sphere in order to coordinate his (her) personal development possibilities and social realization in a certain profession; organization of project-constructive vocational guidance activity through performing by seniors tasks according to the chosen profession standard; involving of senior students to vocational guidance issues solving, practical implementation of their emotionally attractive image of future career success; strengthening of a senior's reflexive-regulative activity in order to form skills and qualities necessary for the organization, reflexing and regulation of own vocational guidance activity.

Keywords: career success, vocational self-determination, orientation of personality, educational conditions, vocational guidance.

Підписано до друку 24.11.2016 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 93.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua